

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.5.71>

ДАДИШЕВ С. Ф.

ПРИНЦИПИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ПУБЛІЧНИХ ПРАВ

PRINCIPLES AND INSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF ADMINISTRATIVE JUSTICE AS A MECHANISM FOR ENSURING THE EFFECTIVENESS OF THE PROTECTION OF SUBJECTIVE PUBLIC RIGHTS

Статтю присвячено дослідженню принципів та інституційних засад адміністративного судочинства як механізму забезпечення ефективного захисту суб'єктивних публічних прав. Проаналізовано сучасні доктринальні підходи до розуміння принципів адміністративного судочинства, їх місця у системі адміністративного процесуального права та значення для реалізації права особи на справедливий і ефективний судовий захист. Обґрунтовано, що принципи адміністративного судочинства виконують не лише організаційну чи регулятивну функцію, а й виступають процесуальними гарантіями досягнення головної мети адміністративного судочинства – реального поновлення порушених суб'єктивних публічних прав, свобод та законних інтересів особи.

Досліджено нормативне закріплення принципів адміністративного судочинства у Кодексі адміністративного судочинства України, розкрито особливості їх взаємозв'язку із конституційним принципом верховенства права та стандартами справедливого суду, сформованими практикою Європейського суду з прав людини. Встановлено, що ефективність судового захисту забезпечується не ізольованою дією окремих принципів, а їх системною взаємодією, яка формує єдиний процесуальний механізм здійснення адміністративного правосуддя.

Особливу увагу приділено функціональному призначенню принципів змагальності, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин справи. Обґрунтовано, що їх поєднання дозволяє компенсувати структурну нерівність учасників публічно-правового спору та створює необхідні передумови для реального захисту прав приватної особи у відносинах із суб'єктом владних повноважень. Проаналізовано процесуальне значення права суду вийти за межі позовних вимог у випадках, коли це необхідно для ефективного захисту порушених прав. Зроблено висновок, що принципи адміністративного судочинства необхідно розглядати не лише як вихідні засади побудови процесу, а насамперед як функціональні інструменти забезпечення ефективності судового захисту, від узгодженого застосування яких залежить реальне поновлення суб'єктивних публічних прав.

Ключові слова: *принципи адміністративного судочинства; адміністративне судочинство; верховенство права; ефективний судовий захист; суб'єктивне публічне право; офіційне з'ясування обставин; адміністративна юстиція.*

The article examines the principles and institutional foundations of administrative justice as a mechanism for ensuring the effective protection of subjective public rights. It analyses contemporary doctrinal approaches to the understanding of the principles of administrative proceedings, their place within administrative procedural law, and their significance for guaranteeing the individual's right to fair and effective judicial protection. It is substantiated that the principles of administrative justice perform not only organisational and regulatory functions but also serve as procedural guarantees for achieving the primary objective of administrative proceedings, namely the effective restoration of violated subjective public rights, freedoms, and legitimate interests.

© ДАДИШЕВ С. Ф. – аспірант кафедри конституційного та адміністративного права (Запорізький національний університет) <https://orcid.org/0009-0009-8070-270X>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

The article explores the legal regulation of the principles of administrative justice under the Code of Administrative Procedure of Ukraine and examines their relationship with the constitutional principle of the rule of law and the standards of a fair trial established by the case law of the European Court of Human Rights. It is argued that the effectiveness of judicial protection results not from the isolated application of individual principles but from their systemic interaction, which forms an integrated procedural mechanism of administrative justice.

Particular attention is paid to the functional role of the principles of adversarial proceedings, party disposition, and the court's duty to establish all relevant facts of the case. The study demonstrates that their combination compensates for the structural inequality inherent in public-law disputes and creates the necessary procedural conditions for the genuine protection of individuals against public authorities. The procedural significance of the court's power to go beyond the claimant's demands where necessary for effective judicial protection is also analyzed. The author concludes that the principles of administrative justice should be understood not merely as fundamental foundations of judicial proceedings but primarily as functional instruments for ensuring the effectiveness of judicial protection, whose coherent application determines the actual restoration of subjective public rights.

Key words: *principles of administrative justice; administrative proceedings; rule of law; effective judicial protection; subjective public rights; official establishment of facts; administrative justice.*

Постановка проблеми. Принципи здійснення правосуддя становлять фундаментальні гарантії адміністративного судочинства, оскільки їх неухильне додержання забезпечує належну охорону прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. У юридичній доктрині адміністративне судочинство розглядається як судова форма розв'язання спорів, що виникають у сфері публічно-правових відносин і реалізується за допомогою відповідних судових процедур на основі цілісної системи принципів. Закріплені в адміністративному судочинстві принципи забезпечують належне розуміння та правильне застосування адміністративно-процесуальних норм, визначають спрямованість законодавчої практики, слугують вихідним підґрунтям для підготовки, розроблення й ухвалення узгоджених із ними за змістом правових норм, а також орієнтують процес їх подальшого вдосконалення. Через принципи розкриваються сутність і роль права як засобу впорядкування суспільних відносин, що складаються у процесі здійснення правосуддя в адміністративних справах, а також виявляється його соціальна цінність [1, с. 332-333]. Прагнення демократичних правових держав забезпечити стабільність і достатню прогнозованість правил поведінки, зокрема у правовідносинах, пов'язаних із розв'язанням спорів, за сучасних умов може бути реалізоване лише за наявності чітко визначених принципів адміністративного судочинства та послідовного їх додержання [2, с. 236].

Стан наукової проблеми. Проблематика принципів адміністративного судочинства традиційно належить до фундаментальних напрямів науки адміністративного процесуального права. Теоретичні засади розуміння принципів судочинства, їх місця у механізмі правового регулювання та ролі у здійсненні правосуддя були предметом досліджень багатьох вітчизняних учених. Значний внесок у розвиток відповідної доктрини здійснили О.П. Рябенко, В.О. Галай, Н.Б. Писаренко, В.В. Тильчик, М.Є. Малець та інші науковці, які розкрили поняття принципів адміністративного судочинства, запропонували їх класифікації, дослідили взаємозв'язок із конституційними засадами правосуддя та проаналізували окремі процесуальні принципи.

У сучасній адміністративно-правовій науці значна увага приділяється дослідженню принципу верховенства права, права на справедливий суд, змагальності, диспозитивності, офіційного з'ясування всіх обставин справи, розумності строків судового розгляду та інших засад адміністративного процесу. Водночас переважна більшість наукових праць зосереджується на характеристиці принципів як фундаментальних ідей побудови адміністративного судочинства або аналізі особливостей їх нормативного закріплення у Кодексі адміністративного судочинства України.

При цьому недостатньо дослідженим залишається функціональний взаємозв'язок принципів адміністративного судочинства із забезпеченням ефективності судового захисту суб'єктивних публічних прав. У науковій літературі принципи переважно розглядаються як засади організації та здійснення судового процесу, тоді як їх значення як механізму реалізації права на ефективний судовий захист, критеріїв оцінювання результативності судового провадження та процесуальних

гарантій поновлення порушених прав розкрито недостатньо. Не отримали комплексного висвітлення також питання взаємодії окремих принципів між собою, їх функціональної ролі у забезпеченні досягнення завдань адміністративного судочинства та впливу інституційної побудови адміністративної юстиції на ефективність захисту суб'єктивних публічних прав. Саме ці питання зумовлюють необхідність подальшого наукового дослідження.

Метою статті є вивчення принципів та інституційних засад адміністративного судочинства як механізму забезпечення ефективного захисту суб'єктивних публічних прав.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи принципи адміністративного судочинства із залученням словникової та довідкової літератури, О.П. Рябенко звертає увагу на полісемічний і багатозначний характер терміна «принцип» [3, с. 51-54]. Його зміст охоплює такі значення, як начало, основа, вихідне положення та засада [4, с. 715]; переконання, норма або правило, якими особа керується у власному житті та поведінці [5, с. 528]; основна особливість устрою механізму чи приладу, а також певний погляд на речі [6, с. 1058]. Аналогічну методику наукового пізнання застосувала В.О. Галай під час вивчення основних принципів діяльності органів публічної адміністрації у контексті гарантування прав і свобод людини. Принципами діяльності органу державної влади за такого підходу визнаються законодавчо закріплені відправні засади, керівні ідеї та положення загального характеру, на яких ґрунтуються організація відповідного органу й реалізація покладених на нього завдань [7, с. 47]. Класифікаційний поділ охоплює загальні принципи, дія яких поширюється на систему загалом, і спеціальні принципи, спрямовані на відповідні ланки її підсистеми [8, с. 300-305].

Статтею 2 КАС України закріплено як завдання адміністративного судочинства, так і його основні принципи (засади), що підтверджує існування між цими категоріями нормативно-діалектичного взаємозв'язку. Відповідно до частини 3 статті 2 КАС України до таких засад (принципів) належать: верховенство права, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, гласність і відкритість судового процесу, його повне фіксування технічними засобами, змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі, обов'язковість судового рішення, забезпечення права на апеляційний перегляд справи, забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом, розумність строків розгляду справи судом, неприпустимість зловживання процесуальними правами, відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення [9; 10]. Навіть без аналізу подальших статей КАС України, у яких конкретизується зміст названих принципів, їх загальний огляд засвідчує широту нормативного спрямування та змішаний спосіб формулювання. Увага законодавця зосереджується одночасно на процесі, його учасниках і належних їм правах, а також на справі, хоча безпосереднім завданням адміністративного судочинства залишається вирішення спору.

Розкриваючи «Концептуальні основи адміністративного судочинства», Н.Б. Писаренко визначає такими основами передусім ідеї верховенства права та справедливого суду. Верховенство права характеризується вченою як ідея, зміст якої утворює сукупність вимог, адресованих представникам усіх гілок влади, водночас щодо носіїв судової влади ці вимоги набувають специфічного наповнення. Ґрунтування адміністративного судочинства на ідеї верховенства права передбачає доступність правосуддя в адміністративних справах, його здійснення незалежним і безстороннім судом, який керується законом та ухвалює обґрунтовані й справедливі рішення. Розгляд і вирішення публічно-правових спорів відповідають зазначеній ідеї лише за умови додержання адміністративним судом усієї сукупності наведених вимог, оскільки нехтування хоча б однією з них означає відступ від цієї ідеї загалом. Реалізація вимог верховенства права може забезпечуватися за допомогою такого нормативного викладення принципів судочинства у процесуальному законі, за якого зміст кожного з них отримує належне розкриття. Лаконичності та придатності таких норм до практичного виконання сприяє включення до них положень про конвенційні гарантії справедливого суду з урахуванням сформованих підходів до їх тлумачення [11, с. 20].

Погоджуючись загалом із наведеною позицією, необхідно уточнити багатовекторний характер окресленої проблематики, що зумовлює потребу досліджувати її за декількома взаємопов'язаними напрямками. До них належать розвиток нормативного визначення принципів адміністративного судочинства та їх класифікації, осмислення таких принципів як обов'язкових умов вирішення спору, а також установлення особливостей їх системного застосування в окремих видах провадження тощо.

Як вихідні засади діяльності адміністративного суду відповідні принципи одержують закріплення у КАС України, категоріальний апарат і передбачені ним окремі процесуальні форми

вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин протягом останнього часу зазнали істотного оновлення. У зв'язку із цим потребує розв'язання питання про зміст принципів, на яких адміністративні суди вирішують публічно-правові спори, з огляду на завдання адміністративного судочинства та сутність судового адміністративного процесу. Оцінювання цього питання має здійснюватися на засадах системного підходу [2].

Насамперед ця проблематика зумовлена невідповідністю між юрисдикційною процесуальною формою діяльності адміністративного суду та здійсненням ним судового контролю, діяльністю, спрямованою на запобігання виникненню спорів у сфері публічно-правових відносин, або формуванням судового провадження з досудового вир

Гарантійний фундамент адміністративного судочинства утворюють принципи здійснення правосуддя, неухильне дотримання яких забезпечує охорону прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. У юридичній доктрині адміністративне судочинство розглядається як судова форма розв'язання спорів, що виникають у сфері публічно-правових відносин, реалізація якої відбувається за допомогою відповідних судових процедур і підпорядковується цілісній системі принципів. Значення останніх полягає в тому, що вони забезпечують належне пізнання змісту та правильне застосування адміністративно-процесуальних норм, слугують підґрунтям законодавчої діяльності, орієнтують підготовку, розроблення і прийняття правових норм, зміст яких узгоджується з відповідними засадами, а також визначають напрями їх подальшого вдосконалення. Через принципи розкриваються сутність права, його призначення як засобу впорядкування суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя в адміністративних справах і властива йому соціальна цінність [12, с. 333]. Прагнення демократичних правових держав установити стабільні та достатньою мірою прогнозовані правила поведінки, у тому числі у правовідносинах, пов'язаних із розв'язанням спорів, за сучасних умов може бути реалізоване лише шляхом чіткого визначення принципів адміністративного судочинства та послідовного їх дотримання [2, с. 235].

Осмислення принципів адміністративного судочинства як необхідних передумов вирішення спору виявляє притаманні їм системні властивості. Дістаючи відображення у правових нормах, ці принципи визначають не тільки сутність, а й зміст адміністративного судочинства, репрезентують його внутрішню організацію та охоплюють увесь процес практичної реалізації. У них концентруються основні ознаки адміністративного судочинства, визначаються його структура, засади побудови та логіка розміщення нормативних положень. Завдяки цьому забезпечується цілісне розуміння сутності адміністративного судочинства, створюються передумови для правильного застосування його норм, а також формується основа законодавчого процесу, включно з підготовкою, розробленням і прийняттям нормативно-правових актів, зміст яких відповідає зазначеним принципам, та подальшим удосконаленням таких актів. За цих обставин принципи адміністративного судочинства необхідно розглядати не відокремлено один від одного, а як тісно взаємопов'язані елементи, структуроване поєднання яких утворює єдину систему. Зміст такого взаємозв'язку полягає у взаємній обумовленості існування принципів адміністративного судочинства, що водночас не заперечує можливості самостійної дії кожного з них під час застосування процесуальних норм. Водночас існування кожного окремого принципу поза функціонуванням їх упорядкованої системи є неможливим, адже вони взаємно доповнюють один одного, а зміст кожного з них може розкриватися за допомогою змісту інших принципів [13, с. 156].

Наведена позиція відображає процес формування внутрішньої сутності функціонування системи адміністративного судочинства, однак не встановлює зв'язку між її принципами та досягненням завдань, покладених на цю систему. Тісна взаємодія принципів покликана забезпечувати не лише функціонування відповідної форми судочинства, навіть з огляду на прагнення законодавця до уніфікації, а й наділяти процес такими необхідними властивостями, які дають змогу простежити виконання його завдань як при застосуванні кожного принципу окремо, так і в разі одночасної реалізації всієї їх сукупності без будь-яких винятків. Урахування специфіки адміністративного судочинства під час застосування системи принципів повинно не тільки створювати правове підґрунтя для відправлення правосуддя, а насамперед забезпечувати умови ефективного вирішення спору відповідно до вихідної ідеї захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

Викладені міркування мають значення для оцінювання діяльності адміністративного суду з позиції виконання покладених на адміністративне судочинство завдань щодо вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин. При цьому мають бути враховані особливості так званого «судового контролю» за здійсненням відповідним суб'єктом владних (управлінських) повноважень за поданими ним позовами або заявами. Самостійного дослідження потребує врегулювання

спору за участю судді (примирення), оскільки відповідна діяльність суду реалізується в межах однієї зі стадій судового адміністративного процесу, на якій допускається врегулювання спору у сфері публічно-правових відносин. Через це «врегулювання спору» в адміністративному судочинстві необхідно розглядати у взаємозв'язку з дотриманням принципів адміністративного судочинства, які, як і сам термін «врегулювання», очевидно, не дістали належного відображення у нормах КАС України, що буде окремо встановлено нижче.

Перелік принципів адміністративного судочинства зазнав істотного розширення після набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [14]. Відповідні принципи (засади) відправлення правосуддя передбачено статтею 129 «Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права» Основного закону України [15]. Водночас перелік принципів, закріплений у чинній редакції КАС України, не збігається з переліком, наведеним у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» [16], що пояснюється неврахуванням законодавцем специфічних властивостей саме адміністративного судочинства.

Усталений підхід описує принципи як засадничі ідеї, що характеризують сутність і зміст судочинства, розкривають його внутрішню побудову та слугують основою правотворчості й правозастосування [17, с. 56-60]. Такий опис вірний, проте самодостатній: він фіксує внутрішню організацію системи, не з'ясовуючи, як саме кожен принцип впливає на долю порушеного суб'єктивного публічного права. Слушним видається зауваження В. В. Тильчика про те, що теза про взаємозв'язок принципів ураховує формування внутрішньої суті функціонування системи судочинства, проте не встановлює зв'язку її засад із досягненням поставлених перед нею завдань [18, с. 214-218].

Багатозначність самого терміна «принцип» неодноразово відзначалася в літературі. О. П. Рябенко, спираючись на словниково-довідкові джерела, вказує на його полісемічність: під принципом розуміють начало, основу, вихідне положення, засаду, переконання, правило, яким керуються у поведінці [19, с. 174-178]. Така багатозначність відтворюється й у процесуальному законі. Кодекс адміністративного судочинства України закріплює перелік засад судочинства, не визначаючи при цьому самого поняття принципу, унаслідок чого в науці послідовно обґрунтовується необхідність доповнення Кодексу відповідною нормою [19, с. 175]. Пропозиція заслуговує на підтримку, проте її прийняття не розв'язало б основної складності: перелік засад, закріплений у статті 2 КАС України, сформульований різноманітним й зміщує положення різного рівня узагальнення – від верховенства права як фундаментальної ідеї до правил про відшкодування судових витрат, що мають характер конкретного процесуального припису.

Така різноманітність не є суто редакційною хибою. Вона відображає ту обставину, що перелік формувалася поетапно й був істотно розширений унаслідок процесуальної реформи 2017 року, яка додала до нього положення про розумність строків, неприпустимість зловживання процесуальними правами та відшкодування судових витрат. Показово, що перелік засад у КАС України не збігається з переліком, закріпленим у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», оскільки законодавець не врахував специфіки саме адміністративного судочинства [20, с. 67-80]. Наслідком стало співіснування в одному нормативному акті положень, які виконують принципово різні функції: одні окреслюють спосіб здійснення правосуддя, інші обслуговують окремі процесуальні інститути.

Концептуальне впорядкування цього масиву запропоновано Н.Б. Писаренко, яка розглядає верховенство права та справедливий суд як засади, що охоплюють решту вимог. Дослідниця обґрунтовує, що адміністративне судочинство ґрунтується на ідеї верховенства права лише тоді, коли правосуддя є доступним і здійснюється незалежним та безстороннім судом, який ухвалює справедливі й обґрунтовані рішення, причому нехтування хоча б однією з цих вимог призводить до ігнорування ідеї загалом [21, с. 45-60]. Цей підхід має істотну перевагу перед простим переліченням: він встановлює ієрархію, за якої окремі засади набувають значення не самі по собі, а як складники ширшої вимоги.

Найбільший внесок у забезпечення ефективності захисту роблять три взаємопов'язані засади – змагальність, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі, – які в адміністративному судочинстві діють у поєднанні, що не має аналога в інших видах судового процесу.

Змагальність традиційно розуміється як забезпечення такого стану, за якого жодна зі сторін не обмежена у здійсненні процесуальних повноважень і жоден з учасників процесу, включно із судом, не вправі перешкоджати їх законному здійсненню [22, с. 282; 23]. Взята ізольовано, ця засада передбачає рівність фактичних можливостей сторін щодо збирання та подання доказів.

Саме тут виявляється специфіка публічно-правового спору: сторони такого спору перебувають у становищі структурної нерівності, оскільки доказовий матеріал, на підставі якого ухвалювалося оскаржуване рішення, сформований і перебуває у розпорядженні суб'єкта владних повноважень. Послідовне застосування змагальності в її класичному вигляді покладало б на приватну особу тягар доведення обставин, які вона об'єктивно не спроможна встановити, і тим самим перетворювало б формальну рівність на фактичну беззахисність.

Офіційне з'ясування всіх обставин у справі виконує щодо цієї структурної нерівності компенсаторну функцію. Така засада вирізняє адміністративне судочинство поміж цивільного та господарського і надає змагальності й диспозитивності особливого змісту, позначаючись насамперед на поведінці суду, який дістає додаткові можливості щодо з'ясування обставин і окреслення вимог, унаслідок чого виявляє себе активнішим порівняно із судами інших юрисдикцій [24, с. 5-18]. У доктрині відповідне явище позначається як активна роль суду, причому цей термін, попри поширеність, у КАС України не закріплений.

Функціональне призначення такої активності підлягає уточненню. Вона не є привілеєм приватної особи і не спрямована на надання їй процесуальних переваг; її призначення полягає у відновленні тієї рівності можливостей, яка порушена самим характером публічно-правових відносин. Із цього випливає й межа активності суду: вона поширюється на встановлення обставин, доступ до яких для приватної особи ускладнений владним становищем відповідача, і не поширюється на обставини, щодо яких сторони перебувають у рівному становищі.

Особливого значення для предмета цього дослідження набуває нормативно закріплена можливість суду вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин. Обраний позивачем спосіб захисту може виявитися неспроможним відновити його правове становище – унаслідок помилки у правовій кваліфікації, недостатньої правової обізнаності або зміни обставин упродовж провадження. Позбавлений можливості вийти за межі заявленого, суд змушений був би ухвалити рішення, юридично бездоганне і водночас неефективне: спір вирішено, право не поновлено. Наведений припис усуває цю можливість, підпорядковуючи процесуальну форму матеріальному результату. Разом із тим, як обгрунтовує М.Є. Малець, така конструкція породжує напруження всередині системи засад. Диспозитивність передбачає, що обсяг судового розгляду визначається волею особи, яка звернулася по захист; вихід за межі позовних вимог означає, що суд визначає цей обсяг самостійно [25]. Розв'язання суперечності лежить, як видається, у розмежуванні предмета й обсягу захисту: суд не вправі захищати право, про захист якого особа не просила, проте вправі обрати спосіб захисту, здатний реально поновити те право, про яке заявлено. Активність суду має, отже, інструментальний, а не предметний характер.

Висновки. Принципи адміністративного судочинства становлять не лише систему вихідних засад організації та здійснення адміністративного процесу, а й безпосередній механізм забезпечення ефективності судового захисту суб'єктивних публічних прав. Їх функціональне призначення полягає не тільки у визначенні порядку здійснення правосуддя, а насамперед у створенні процесуальних гарантій, необхідних для реального поновлення порушених прав, свобод та законних інтересів особи у сфері публічно-правових відносин.

Ефективність адміністративного судочинства забезпечується не ізольованою дією окремих принципів, а їх системною взаємодією. Верховенство права визначає загальний зміст адміністративного правосуддя, тоді як принципи змагальності, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин справи формують процесуальний механізм компенсації структурної нерівності сторін публічно-правового спору. Саме їх узгоджене застосування створює необхідні умови для ухвалення законного, справедливого та ефективного судового рішення.

Інституційні особливості адміністративного судочинства, зокрема активна роль суду, право виходу за межі позовних вимог у випадках, передбачених законом, та поєднання диспозитивності з офіційним з'ясуванням усіх обставин справи, мають самостійне значення для забезпечення ефективності судового захисту. Їх призначення полягає не у відступі від принципу процесуальної рівності сторін, а у створенні умов для досягнення фактичної рівності процесуальних можливостей приватної особи та суб'єкта владних повноважень.

Таким чином, принципи та інституційні засади адміністративного судочинства доцільно розглядати як єдиний функціональний механізм реалізації права на ефективний судовий захист. Саме через їх узгоджену дію абстрактні конституційні та конвенційні гарантії набувають практичного змісту у конкретному адміністративному провадженні, забезпечуючи своєчасне, повне й реальне поновлення порушених суб'єктивних публічних прав.

Список використаних джерел:

1. Ківалов С.В., Біла-Тіунова Л.Р. Теоретико-правові засади адміністративного судочинства: проблеми і перспективи. *Публічно-правова доктрина України*. 2013. Т 2. С. 328-348.
2. Тильчик В.В. Особливості формування системи принципів вирішення адміністративними судами спорів у сфері публічно-правових відносин. *Право та державне управління*. 2019. № 3 (36). Т. 1. С. 234-240.
3. Рябченко О.П., Харченко С.В. Принципи адміністративного судочинства. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1-2 (10-11). С. 51-54.
4. Новий тлумачний словник української мови : у чотирьох томах. Т. 3. К. : Видав. «Ако-ніт», 2000. 1026 с.
5. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 9 : С / ред. тому: І. С. Назарова [та ін.]. 1978. 916 с.
6. Смокович М.І. Проблеми розмежування судової юрисдикції та визначення компетенції адміністративних судів: : дис. ... канд. юрид. наук : Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2009. 232 с.
7. Ярмиш О.Н. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : [навч. посібник] / [О.Н. Ярмиш, В.О. Серьогін] ; за заг. ред. Ю.М. Тодики. Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2006. 672 с.
8. Галай В.О., Яворська О.О. Основні принципи діяльності публічної адміністрації як запорука забезпечення прав і свобод людини. *Актуальні проблеми держави і права*. Випуск 72. 2014. С. 300-305.
9. Кодекс адміністративного судочинства України. Наук.-практич. Коментар / Н.О. Армаш, О.М. Бандурка, А.В. Басов та інші. ; за заг. ред. д.ю.н., професора А.Т. Комзюка. К. : Прецедент; Істина; 2009. 823 с.
10. Кодекс адміністративного судочинства України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
11. Писаренко Н.Б. Засади адміністративного судочинства (сучасний український контекст) : монографія. Харків : Право, 2019. 248 с.
12. Ківалов С.В., Біла-Тіунова Л.Р. Теоретико-правові засади адміністративного судочинства: проблеми і перспективи. *Публічно-правова доктрина України*. 2013. Т 2. С. 328-348.
13. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / За загальною редакцією О.М. Пасинюка. К. : Істина, 2007. 608 с.
14. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України. *Відомості Верховної Ради*, 2017, № 48, Ст.436
15. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
16. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
17. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с.
18. Тильчик В.В. Структура судового адміністративного процесу: актуальні питання визначення. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 6. С. 214-218.
19. Рябченко О.П. Категорія «публічно-правовий спір»: розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. № 4-5. 2011. С. 174-178.
20. Коломось Т.О., Немченко В.О. Внутрішнє переконання судді в адміністративному процесі: теоретико-правовий та праксеологічний аспект формування. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2013. 180 с.
21. Писаренко Н.Б. Засади адміністративного судочинства (сучасний український контекст) : монографія. Харків : Право, 2019. 248 с.
22. Клименко Ю. Особливості застосування принципів адміністративного судочинства під час розгляду та вирішення митних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №8. С. 282-286.
23. Міліціанов Р. Змагальність сторін як основна конституційна засада судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 30(1). С. 85-88.
24. Ківалов С. Принципи адміністративного судочинства України як основоположні засади формування адміністративної юстиції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. №1. С. 5-18.
25. Малець М.Р. Принципи диспозитивності, змагальності та офіційного з'ясування всіх обставин справи як гарантії дотримання прав людини і громадянина в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 377-380

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 25.09.2025